

Землянська А.В.,
кандидат філологічних наук,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

ХРОНОТОП ПАМ'ЯТІ В ЕСЕЇСТИЦІ ВОЛОДИМИРА РОДІОНОВА

Володимир Родіонов увійшов в український літературний процес як російськомовний поет, публіцист, перекладач, лауреат почесних літературних винагород (премії ім. Дмитра Нитченка, премії ім. Володимира Сосюри, Хмельницької читацької літературної премії «Марічка», Всеукраїнської літературно-мистецької і краєзнавчої премії ім. Петра Василенка та ін.), дійсний член Національної спілки письменників України. Письменник є автором більше 30 збірок поезії та прози російською і українською мовами, серед яких – багатотомне видання есеїв, що стали своєрідним підсумком значного проміжку життя В. Родіонова, оскільки вийшли друком у 2004 р., напередодні 65-річного ювілею митця.

Шість томів прози склалися із багатьох циклів есе різних років, які розкривають нелегку долю письменника: воєнне та повоєнне дитинство, перше кохання й рідну школу, роки навчання у військових авіаційних училищах льотчиків, спочатку Качинському, а згодом – Харківському, його творче становлення як митця та людей, що підтримували В. Родіонова на шляху до слова, роки боротьби із собою й повернення до кола близьких і рідних тощо. Тому й у назвах циклів есе часто зустрічається тавтологія («Судьби судеб», «Сердца сердец», «Итоги итогов» та ін.), ніби підкреслюючи постійне повернення автора до одних і тих самих подій, людей, спогадів, які не відпускають і виринають принагідно під впливом зовнішніх стимулів: запахів, звуків, смакових і тактильних відчуттів тощо. Ці спогади, зізнається автор, – сутність його існування, адже у прозі він *«залишається вірним трьом складовим своєї творчості – рокам, що прожив, пам'яті та доброті людських душ»* (тут і далі переклад наш. – А.З.) [2, 2].

Час і простір в есеїстиці В. Родіонова постають досить умовними, часто події минулого оживають у теперішньому митця, визначають плин його думок і настрою, впливають на подальший життєвий вибір. Тоді просторові координати втрачають свою вагомість, розчиняють у безперервному потоці спогадів, переживань, роздумів. Автор плавно переходить з однієї часопросторової площини в іншу, і тоді конкретна дата події, про яку йдеться, стає невагомою, наперед виступає мотив «вічного повернення», коли кращі моменти існування циклічно відроджуються в пам'яті і свідомості митця: знакові зустрічі (з друзями-космонавтами і льотчиками Ю. Малишевим, О. Волковим, Є. Шапошниковим; редакторами й письменниками О. Шарварком, Б. Чичибаїним, В. Забаштанським та ін.; шкільними учителями й однокласниками), рідні місця (береги Волги й Дінця, харківські й чугувські вулочки, Мамаєв курган та пам'ятки Сталінградської битви, аеродроми тощо), щирі почуття (кохання, дружби, справедливості, честі та ін.), виховані в ньому оточенням, тощо. У есе В. Родіонова згаданий мотив реалізується, як уже зазначалось, через систему образів, пов'язаних із органами відчуття, та речово-предметним середовищем.

Наприклад, купання у річці Донець та запах багаття і печеної картоплі змушують головного персонажа есе «Возвращение к жизни» згадати студентські роки і пісеньку про *«коника з колінками навиворіт»* [3, 5], а його товариша Віктора, що ніби очистився, скупавшись, – почати новий етап свого життя. В іншому есе, присвяченому матері В. Родіонова, йдеться про запах тіста, що має підійти, який письменник постійно відчуває, відвідуючи її оселю. Автор зауважує, що минуло кілька років, як мати померла, а той запах ще залишається в помешканні, ніби воно очікує на повернення господині.

Вірш В. Сосюри, в якому запах поцілунків коханої асоціювався із ароматом китайського чаю, в одному із есеїстичних творів В. Родіонова визначив і характер спогадів про його власне перше кохання. У цьому есе автор йде шляхом М. Пруста, який у одному з епізодів розповіді про Свана намагається проаналізувати те відчуття неймовірного щастя, яке його головний персонаж має, коли п'є липовий чай із тістечком, навіть уже в дорослому віці. Подібно

до французького письменника, що прагнув повернути втрачений час, занурившись у спогади й самопізнання, український митець згадує запах грузинського чаю, свою тітку, що пригощала ним у післявоєнний час лише на свята, і ті відчуття, які цей аромат і смак викликали в ньому, особливо на Великдень, *«який полюбив завдяки тітці, що служила Ісусові беззастережно»* [3, 24]. Він проводить дослідження, намагаючись зрозуміти, чому саме китайський чай асоціюється для нього із першим коханням, адже на той час його навіть у продажу не було. Висновок дивує самого автора: вірш В. Сосюри настільки розбурхав уяву юнака, що загадкове почуття кохання, що хвилювало його душу, він ототожнив саме із цим екзотичним на той час олфакторним образом. *«...Тим сильніше збурювали мою уяву цілунки, що ним пахли, – зізнається В. Родіонов. – Китайським чаєм пахли тієї весни Волга, прибережний ліс, травнева гроза...»* [3, 24].

Серед інших олфакторних образів, наявних у творах митця, можна згадати й запах рідного Граківського аеродрому, де аромат трав змішався із запахами олії, квіткового пилку, земного пилу тощо, верблужих вишварок, якими сусідка годувала дітей у підвалі під час бомбардування Сталінграду, та ін. Ці образи перемішуються з акустичними (гуркіт аеродрому, музика святкувань, радіопередачі та магнітофонні записи, улюблені пісні, пов'язані із важливими подіями у житті, тощо). Усі вони складають розмаїту картину життя письменника, що закарбувалася назавжди в його пам'яті й періодично відроджується, не даючи митцеві можливості зупинити цей «потік свідомості», як і сам рух життя. Отже, минуле у сприйнятті В. Родіонова часто постає вагомим за саму дійсність. Публіцистичні відступи автора в його есе, пов'язані із порівнянням сучасності й колишніх традицій, звичаїв, способу життя, що радше дисонують із ліричною оповіддю й нагадують гнівні інвективи, є зайвим тому доказом.

Своєрідними джерелами пам'яті постають в есеїстичних творах В. Родіонова, як і в реальному житті автора, різні хронікально-документальні матеріали: надписи на полях друкованих видань (як це було, наприклад, із творами Б. Чичибабіна), присвяти друзів-письменників на форзацах книжок, самі друковані й рукописні художні тексти (особливо вірші-присвяти В. Родіонова, що згадуються й нерідко цитуються в його есе), некрологи в газетах, кінокадри документальних фільмів, музейні експозиції (зокрема, панорама Сталінградської битви у Волгограді), ювілейні вечори відомих осіб та, звичайно, листи. Останні дбайливо зберігаються й багаторазово перечитуються письменником, адже це – частина його власної історії, задокументовані фрагменти його думок і вчинків, злетів і падінь. Не випадково у 2015 р., з нагоди 75-річчя В. Родіонова, вийшло друком повне видання епістолярію, що зберігався в його сімейних архівах [1]. Автор наголошує, що саме люди, пам'ять про яких не дає йому поринути у спокій і забуття, підтримують його протягом багатьох років, змушують творити і нагадувати про найважливіше.

Отже, хронотоп пам'яті вибудовується в есеїстиці В. Родіонова через систему образів відчуттів, а також речово-предметний світ, що спонукає до спогадів, роздумів, самоаналізу і постає як своєрідна вісь координат існування самого автора. Конкретні часові і просторові характеристики при цьому часто відступають на задній план, оскільки письменникові важливіші не конкретна дата чи місцевість, де відбулася подія, а загальна картина людського буття, що складається у цілісну з мозаїки спогадів. Автор розкриває непроминуці цінності життя людини та можливості продовжити існування кожної особистості у часі і просторі через пам'ять про неї.

Література

1. Володимир Родіонов: хроніка життя і творчості / [упор., передмова й примітки Т.М. Шарової, А.В. Землянської]. – Харків : Федорко, 2015. – 358 с.
2. Родіонов В.А. Сердца сердец : эссе / В.А. Родіонов. – Харьков : III тысячелетие, 2006. – 208 с.
3. Родіонов В.А. Эссе / В.А. Родіонов. – Харьков : Майдан, 2004. – 218 с.